

Grotesk feil i norsk krigshistorie

**REDDET
FLYSTYRKEN**

**-STEMPLET
SOM FORRÆDER**

Mange norske offiserer sviktet grovt den 9. april 1940. Men en av de få som hadde forberedt seg perfekt på det tyske angrepet, var sjefen for Hærens flyveskole, rittmester *Harald Normann*. Han reddet hele styrken sin. Men for det fikk han ingen forfremmelser eller ordener. Historien om en av Norges fremste flypionerer er kanskje det mest groteske minnet fra de dramatiske dagene for 50 år siden.

Tekst: Egil Ulateig

Den 20. juni 1978 ble en 85 år gammel mann senket i jorden på Hobøl kirkegård. Ved graven stod den 45 år gamle sønnen hans og tenkte bitre tanker.

Navnet til den døde var *Harald Normann* og tittelen hans var kavalerigraden rittmester, som tilsvarer kaptein i Hæren. Men det stod ingen offiserskolleger rundt kisten denne sommerdagen. Og man lette forgjeves etter en krans eller en hilsen fra Forsvaret.

For det var en tragedie som ble borte under den mørke jorden. Like etter at Den annen verdenskrig sluttet, fikk denne glimrende offiseren beskjed om at han ikke lenger tilhørte de væpnete styrker og derfor heller ikke ville motta noen lønn. Sønnen, *Jens Erik*, kunne huske alle de bitre årene på kanten av økonomisk ruin. Enda bedre husket han hånen og skjellsordene. De var som blødende sår i sinnet, og knapt ti år etter tok de livet av ham.

Alle disse årene hadde faren

kjempet en krig mot vindmøller og spøkelses for å vinne tilbake retten til å gjøre den jobben han hele livet hadde satt så høyt, og, enda viktigere, æren. *Harald Normann* var av den gamle, ranke skolen. Han var en mann av ære.

Denne krigen hadde kostet ham og hele familien dyrt. Og det var først den 24. april 1978, knapt to måneder før han døde, at en slags oppreisning fant sted. Den dagen kunne *Dagbladet* i en stor overskrift på første side fortelle:

«Offiser stemplet som forræder. Den hemmelige rapporten kunne renavsket ham.»

To dager senere kunne lokalavisen *Øvre Smaalenene* fortelle bygdefolket i *Hobøl*, hvor han hadde levd de 32 siste årene:

«Rittmesteren fra *Hobøl* endelig fri for mistanke om forræderi.»

Men de prangende overskriftene fjernet ikke den bitre smaken i munnen. På en måte forsterket de den. For det reportasjene fortalte var at det hele tiden hadde ligget en hemmelig rapport i Den Militære Undersøkelsskommisjonens arkiv som kunne ha endret hele hans etterkrigsliv. Sønnen hadde høyst sannsynlig fremdeles vært i live.

Det rullet ingen hoder etter avsløringen, og mange av de hodene som burde ha rullet, var forlengt under jorden. En manns liv, en families lykke, var ødelagt. Hvordan kunne det skje? Hvem hadde skylden?

Historien begynner den truende ettermiddagen 8. april 1940 i kasernen til Hærens flyveskole på *Kjeller* ved *Lillestrøm*. Det vil si, den begynner egentlig i 1893. Den 12. januar det året ble den senere sjefen for *Stor-Tysklands Luftwaffe*, *Hermann Göring*, født i den bayerske byen *Rosenheim*. Vel en måned senere kom *Harald Normann* til verden, i det trønderske *Steinkjer*. Og på en underlig måte kom den første til å forandre den andres liv.

Harald Normann bestemte seg tidlig for offiseryrket og noe senere for å bli flyger. Han gikk ut av

Hærens Flyveskole i 1919 som beste elev. Dette var i norsk flygings førskoleperiode med dristige menn i farlige fly. I mars 1921 deltok *Normann* på det første vinterflystevne i Norge. Det fant sted på *Kjeller* under stormbyger. En flyger omkom. *Normann* havarerte og gikk resten av livet rundt med vansiret ansikt.

Men en tid senere satt han igjen ved spakene, og i 1932 ble han sjef for Hærens første jagerskvadron og ble utnevnt til rittmester i kavaleriet. To måneder før en ny verdenskrig brøt løs ble han beordret som sjef for Hærens flyveskole på *Kjeller*. Senere norske militærflygere, som general *Werner Christie* og oberstløytnant *Eirik Sandberg*, kan huske at de beundret ham stortlig og så på ham som noe av en eventyrskikkelse.

Han hadde nå ansvaret for landets største flyavdeling, med 15 *Moth* dobbeltdekkere og ni *Fokker*. Han studerte nøye lærdommene fra *Luftwaffes* innsats i Polen. Den viktigste var at tyskerne ødela det polske luftvåpen, før det kom på vingene.

Allerede i januar 1940 la han planer for evakuering av flyene. Stedet han valgte var *Blæsavika*, i nordenden av innsjøen *Øyeren*, bare noen kilometer fra *Kjeller*. Sjefen for Hærens flyvåpen, oberst *Thomas Hartvig Gulliksen*, mente det dugde med å spre flyene på flyplassen. Det fortalte alt om hva han forstod av moderne flybombing.

Rittmester *Normann* var imidlertid ingen lett mann å vippe av pinnen. Og da de truende meldingene om tyske flåtebevegelser også nådde Norge og Hærens overkommando den 8. april, ga han folkene sine ordre om å sette planen ut i livet. Han var i det hele tatt en av de ytterst få norske offiserer som foretok seg noe som helst nyttig denne avgjørende dagen, med tanke på norsk motstand.

Da det var i ferd med å mørkne, kunne folk i *Lillestrøm* se den lille flygende armadaen dure østover. Flyene ble skjult med grankvister ved strandkanten.

Harald Normanns grav på Hobøl kirkegård. Først to måneder før han døde fikk han en slags oppreisning for uretten som ble begått mot ham under og etter krigen.

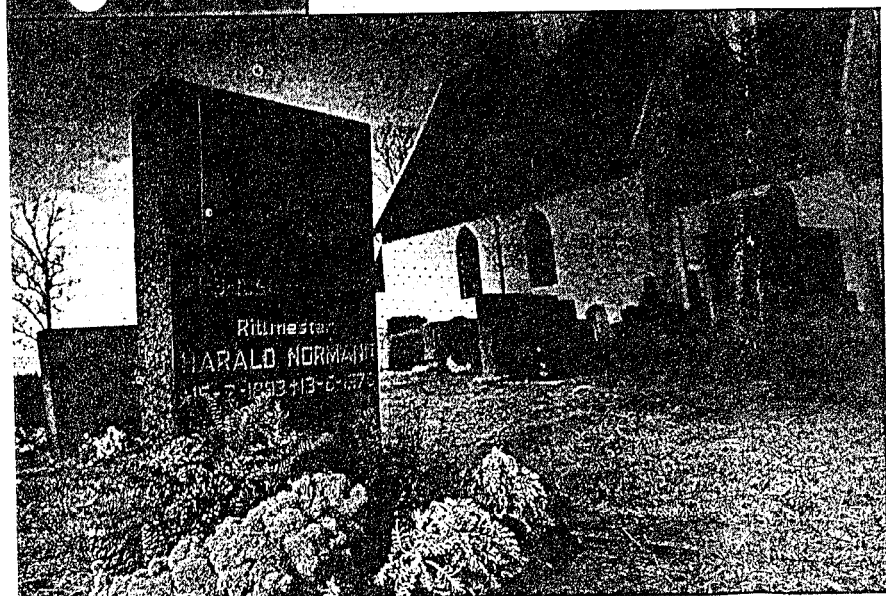
Klokken 7.40 om morgenen den 9. april angrep seks tyske jagerbombere *Kjeller*. De ble møtt av en tom flyplass og skarp maskingeværild. På *Lillestrøm* stasjon, bare to kilometer unna, var *kong Haakon* og *kronprins Olav* vitne til at norske styrker i alle fall her bet ifra seg.

På den tiden virret ledende offiserer i den norske hær, fra kommanderende general *Kristian Laake* og nedover, omkring i Oslo og omegn, mens de lette etter hverandre eller transport for å komme ut av byen. Det var ingen helter å se i Hærens Overkommando denne morgenen.

Generalinspektør *Gulliksen* var alt på vei tilbake til Oslo fra en inspeksjonstur til *Kjeller*, hvor han

Forts. neste side

Journalist *Odd Arnesen* i *Aftenposten* intervjuer rittmester *Harald Normann* i cockpiten i 1935.

Forts. fra foregående side
 forgyves hadde lett etter Normann. Han var rasende. I stedet for å beundre Normanns klarsyn og handlekraft, utformet han nå det første drepende rykket:

Bakgrunnen for rittmesterens handling var at han var blitt varslet om invasjonen og skulle spare flystyrken til Quisling! Det høres utrolig ut. Men 35 år etterpå, den 11. mars 1975 tippet den 82 år gamle Harald Normann opp i patrisierhuset til Gulliksen på Skillebekk, sammen med sin sønn. Han aktet å stille sin tidligere sjef noen spørsmål om den fjerne aprildagen. Men han kom ikke langt, før den pensjonerte obersten reiste seg og brølte:

— Og du Normann, du var informert av Quisling på forhånd, du visste at angrepet skulle komme, din satans forræder. Det er derfor du sitter der som en ynkelig rittmester i dag. Det har jeg sørget for!

Den annen verdenskrig var ikke vunnet ved å redde unna noen skolefly: Fokkerne kunne utstyres med våpen, men alle var velguede for kureroppdrag. Rittmester Normann anså nå at hans første oppgave var å komme i kontakt med Hærens Overkommando (HOK) og få ordre om hva skolen skulle gjøre nå.

Han fikk høre at den trolig befant seg på Eidsvoll. Men da han nådde dit, etter å ha forsert uendelige køer, var ikke HOK der lenger,

og ingen visste hvor den hadde tatt veien! Det var visst ingen som husket punkt 233 i reglement for felttjeneste: «Når en kommandoplass forlattes, skal det settes igjen personell bl.a. for å ta imot senere innkomne meldinger.»

Tilbake på Kjeller grublet han over situasjonen og rådslo sammen med sine underordnede, blant andre senere general *Einar Tuft Johnsen*. Han besluttet å ta av med hele vingen sin og fly nordover Østerdalen. Der kunne han lande på Glomma, og kanskje fant han HOK et sted der oppe.

De tok seg ned på isen sør for Rena. Hærens flyveskole var i dette øyeblikk trolig den eneste norske militære avdeling, i alle fall i Sør-Norge, som var intakt og fulltallig, bortsett fra ett Moth-fly som streiket ved avgang fra Øyceren. Og på Rena fant Normann i det minste gamle general Laake. Det var hans siste dag som hærsjef: Den 11. april overtok *Otto Ruge*. Men merkelig nok fikk Normann ingen ordre, før mange timer senere. Da kom den underlige beskjeden om at han skulle flytte flyene til Osen-sjøen, mellom Østerdalen og Trysil. Det var underlig, fordi dette stedet lå nærmere «fronten» enn Rena.

Flyging med «hue under armen» forekom. Her har en Bristol Fighter havnet i dumpa på Kjeller i 1928 — etter kollisjon med en lyskaster.

Da Normann fikk vite at Ruge var blitt sjef, ble han glad. Nå skulle endelig noe skje. Og i senere historiebøker er Ruge blitt fremstilt som en rolig handlingens mann som fjernet den vaklende holdning hos Regjeringen med sin kampvilje. Han la selv ikke skjul på sin betydning, for senere under det lite ærefulle felttoget, uttalte han til *Trygve Lie* at hadde det ikke vært for de to, «hadde det sett ille ut for Norge».

Men den innsatsklare flyskolen satt der, uten å få et eneste oppdrag. Det virket som om den var strøket av rullene. Det gjorde rittmester Normann amper; han var ingen flegmatisk mann verken i krig eller fred.

Normann var nå blitt engstelig for at flyene skulle falle i hendene på de fremrykkende tyskerne og fattet en beslutning, som også skulle komme til å bli brukt mot ham. Han bestemte seg for å fly styrken over til Sverige, for siden å sette dem inn i Norge. Han mente for øvrig at også Sverige snart ville bli dratt inn i krigen. Litt senere ombestemte han seg, men da var allerede en del av flyene i luften. Dårlig vær gjorde at han selv ikke kunne følge etter.

Det var blitt 14. april, og Otto Ruge hadde nå fått fullmakter som gjorde ham til en slags diktator, også på det sivile område. Noe av det første han gjorde var å sette i gang en arrestasjonsbølge, som historikere av lett forståelige grunner hopper bukk over. De mest usannsynlige rykter førte til at folk, ofte langt fra fronten, ble sperret inne. Man så angivere og spioner overalt.

En av dem det gikk ut arrestordre på, var rittmester Harald Normann. Det var, som *Jens Erik Normann* senere sa, omtrent den eneste ordren han fikk under hele krigen. Grunnen var at han hadde sendt flyene til Sverige uten å ha innhentet ordre.

Men han hadde jo siden 9. april desperat forsøkt å få klare ordrer! Og flyene ble jo ført til Sverige

bare for å redde dem til senere bruk!

Senere er det klart at arrestasjonen av Normann ikke hadde juridisk dekning. Men det hjalp ham lite. Han ble ført som fange, først til Hamar, og så etter hvert som tyskerne rykket fram, til Lillehammer, Sel og Lom. Til slutt fikk den gamle oberstløytnanten Lars Dannevig satt ham fri. Otto Ruge skriver selv, på en arrogant måte i sin nylig utgitte «dagbok» fra felttoget, som i virkeligheten er skrevet ned lenge etter at begivenhetene fant sted:

«... jeg fulgte under hele krigen det prinsipp at jeg fikk bære over med de dumheter som folk kunne ha gjort i de første dagers forvirring. Jeg slapp ham derfor ut av arresten.»

General Ruge nevner ingenting om at han med handlingen sin hadde satt en brå og brutal stopper for karrieren til denne glimrende offiseren som hans nære kolleger forventet ville ende som general selv.

Det var en bitter mann som utpå sommeren 1940 vendte tilbake til Lillestrøm etter et kort opphold i Sverige. Han ble plassert på et kontor som sorterte under Innenriksdepartementet. Der ble han behandlet som en paria av de andre offiserene og kalt forræder.

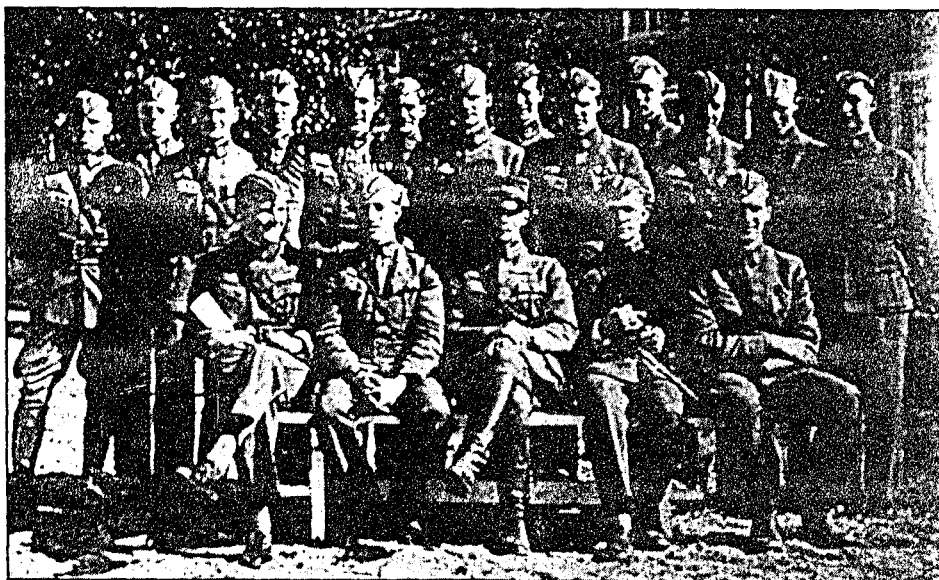
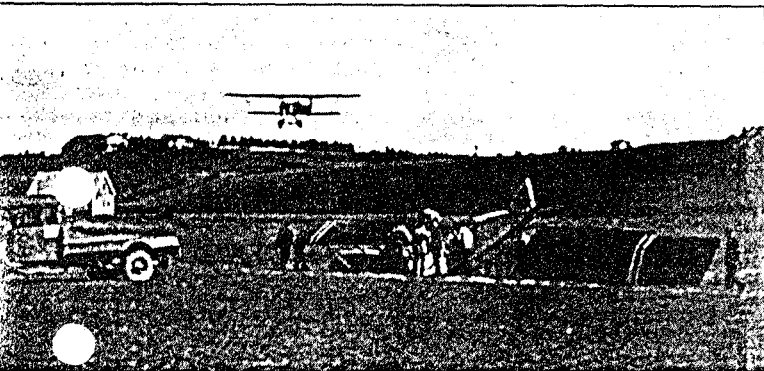
Til slutt gjorde han den største dumheten i sitt liv. Han sendte inn en medlemsøknad til Nasjonale Samling. Kort tid etter angret han seg og sendte et utmeldingsbrev. Men det var for sent. Han stod på listen som ble funnet da krigen var over.

De siste årene av krigen tilbrakte han i en tysk fangeleir sammen med andre norske offiserer. Også her ble han frosset ut. Da han kom hjem, fikk han vite at det ikke lenger fantes noen plass for ham i det norske forsvaret. Han tok med seg familien til et småbruk i Hobø og begynte sin endeløse kanossang til offentlige kontorer og advokater for å vinne tilbake jobbe og retten. Han ville stilles for krigsrett så han kunne renvaske seg. Men det skjedde ikke. I 1952 gikk han til injuriersak mot general Ruge og tapte.

Det var ingen offiserer som offentlig våget å gå ut og forsvare ham. I militære kretser var han som en dissenter i et kommunistregime, en ikke-person.

Men forfølgelsen av rittmester Normann antok nærme gammeltestamentlige former. De rammet også sønnen, Jens Eiril som også hadde bestemt seg for bli militærflyger. Han ble frosset ut av Luftvåpnet og tok seg private jobber som helikopterflyger rundt om i verden. Han skrev bøker og artikler, blant annet for *Vi Menner*.

I 1987 kom boken «Rittmestrens testamente», som handlet om farens og familiens skjebne. I den var ferdig, tok han sitt eget li-

Luftforsvarets første jager-ving ble oppsatt sommeren 1936 med rittmester Harald Normann som vingsjef, midt på bildet foran.

↑
 På Carlsson (bilde for Forsvarsorden?)